

УДК 903.23'16.02(477.8) "634"

**ЖИТЛОВО-ГОСПОДАРСЬКІ ОБ'ЄКТИ
КУЛЬТУРИ ЛІНІЙНО-СТРІЧКОВОЇ КЕРАМІКИ
ВЕРХНЬОГО ПОДНІСТЕР'Я І ЗАХІДНОГО ПОБУЖЖЯ**

Олена ЛЕНАРТОВИЧ

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна
e-mail: lenartowycz@gmail.com*

Проаналізовано житлово-господарські об'єкти культури лінійно-стрічкової кераміки Верхнього Подністер'я і Західного Побужжя. Розглянуто їхні параметри, орієнтацію, особливості конструкції. Простежено функціонування заглиблених та наземних житлових об'єктів.

Ключові слова: неолітична революція, ранні землероби, культура лінійно-стрічкової кераміки, об'єкти, житло, господарські споруди, VI–IV тисячоліття до н. е.

Невід'ємним елементом матеріальної та духовної культури будь-якого населення є житлові споруди та пов'язані з ними будівлі господарського призначення. Без уявлення про житлово-господарські об'єкти важко скласти повну картину будь-якого історичного періоду, у тому числі й неоліту. Саме тому у цій публікації ми пропонуємо короткий огляд об'єктів культури лінійно-стрічкової кераміки (далі – КЛСК) верхів'я Дністра і Західного Бугу.

Мета публікації – розглянути відомі на сьогодні житлово-господарські об'єкти КЛСК Верхнього Подністер'я та Західного Побужжя, визначити їхні характерні риси та особливості.

Аналізуючи об'єкти житлово-господарського призначення, треба наголосити, що їх пошук та інтерпретація є однією з найскладніших проблем, що постають у процесі дослідження неолітичних поселень, у тому числі КЛСК. Основна причина полягає у відсутності виразних слідів, необхідних дослідникові для локалізації об'єктів і реконструкції їхнього зовнішнього вигляду. У більшості випадків об'єкти визначені за місцями скупчень археологічних матеріалів, які інтерпретуються як залишки житлових чи господарських споруд (Незвисько, Гончари, Йосипівка I). Історична інтерпретація найдавніших будівель ускладнюється ще й відсутністю єдиних принципів їхньої класифікації, а також термінологічною неузгодженістю.

В основу класифікаційних схем покладені елементи споруди, які можна зафіксувати в результаті археологічних досліджень. Такими елементами є:

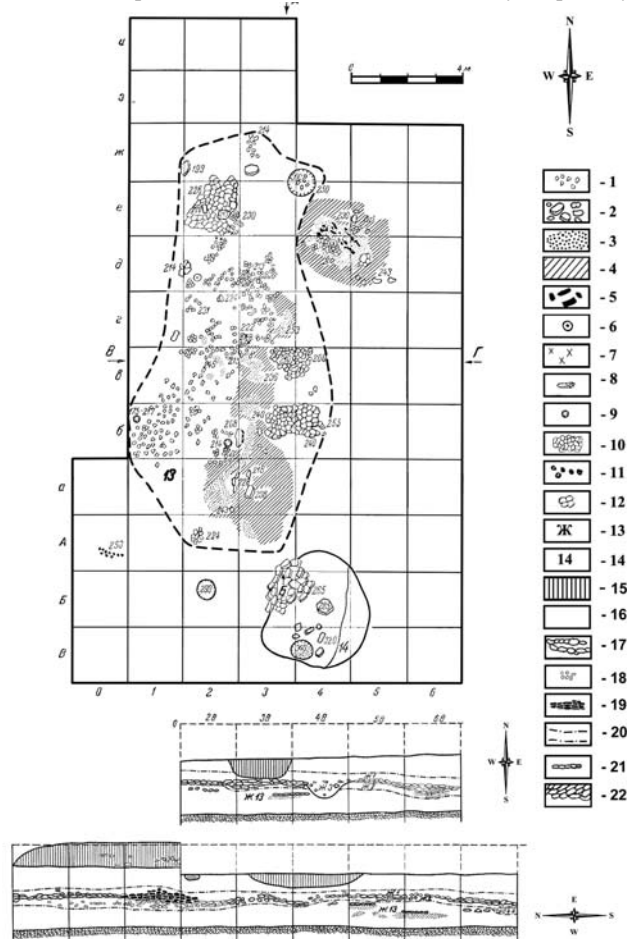

Рис. 1. Незвисько. Наземний об'єкт 13. Дослідження 1950-х років (за Черниш, 1962а): 1 – кераміка; 2 – каміння; 3 – вугілля; 4 – обпалена материкова глина; 5 – кістки; 6 – вугілля від стовпів; 7 – кремій; 8 – долото; 9 – стовпові ямки; 10 – глинобитні площадки; 11 – грузила; 12 – глиняні вальки поховання; 13 – житло; 14 – № об'єктів; 15 – гумус; 16 – суглинок; 17 – глиняна обмазка (профіль); 18 – ракушки *Unio*; 19 – обмазка печі; 20 – межі трипільського культурного шару; 21 – глинобитні площадки житла 13 (профіль); 22 – шар гальки, материк.

форма об'єктів, орієнтація за сторонами світу, розміри, глибина котловану та його заповнення, характер долівки, розміщення стовпових ямок (чи їх відсутність), конструкція стін, розташування входу, опалювальний пристрій, елементи внутрішнього планування (глинобитні вимостки, ями тощо).

Проблемі реконструкції неолітичного житла свого часу приділили увагу О. Титова та Д. Кепін. Вони запропонували класифікацію, за якою наземним

житлом вважається об'єкт, ступінь заглибленості якого відносно стародавньої поверхні землі не перевищував 0,2–0,3 м. До напівземлянкових жител віднесено об'єкти, заглиблені на 0,3–1 м, до землянок – об'єкти, заглиблені на 1 м і більше нижче рівня земної поверхні [Титова, Кепін, 2002, с. 48]. Проте таку класифікацію автори нічим не обґрунтовують. На нашу думку, терміни “землянка” та “напівземлянка” не відповідають реаліям, оскільки термін “напівземлянка” означає, що споруда мала б бути наполовину заглибленою у ґрунт (“напів у землі”), а при рівні заглиблення на 0,3–0,5 м ми не можемо говорити, що об'єкт був заглиблений наполовину загальної висоти споруди.

Молдавська дослідниця О. Ларіна для опису об'єктів КЛСК пам'яток Пруто-Дністровського межиріччя застосовує терміни “наземні” та “заглиблені”. Проте і вона ні слова не пише про відмінності глибини котлованів цих двох типів споруд.

Тому ми, використовуючи обидві вищезгадані класифікації, пропонуємо всі об'єкти КЛСК межиріччя Дністра та Західного Бугу поділити на “наземні”, котлован яких заглиблений у ґрунт до 0,3 м і “заглиблені” (із зазначенням глибини котловану) – глибина котлованів яких становить 0,3 м та більше.

Дослідження, проведені протягом ХХ – початку ХХІ ст. на теренах Прикарпаття та Волині, дали змогу накопичити значну джерельну базу для вивчення житлово-господарського будівництва неолітичних племен КЛСК.

У Верхньому Подністер'ї та Західному Побужжі сьогодні відомо 50 об'єктів КЛСК, серед яких повністю досліджені – 39 об'єктів (12 – житлових, 27 – господарських), решта 11 – розкриті частково (табл. 1).

Таблиця 1

Кількісні показники виявлених об'єктів на поселеннях КЛСК

Поселення	Житлові об'єкти	Господарські об'єкти	Невизначені об'єкти	Загальна кількість
Горське	2		5	7
Незвисько	2		1	3
Котоване I		2		2
Блищанка, урочище Горби	1			1
Більшівці, урочище Кути	1	3		4
Єзупіль I		2		2
Ґрудек Надбужний		3	1	4
Вербковіце-Которув	1	2		3
Тадані	3	12		15
Винники		3	2	5
Гончари	1			1
Йосипівка I	1			1
Буськ			2	2
Усього	12	27	11	50

Зокрема, на пам'ятках Подністер'я зафіксовано 19 об'єктів, з яких повністю розкриті – 13. На пам'ятках Західного Побужжя відкрито 31 об'єкт КЛСК; з них повністю досліджені – 26.

За функціональним призначенням усі виявлені об'єкти поділяють на житлові та господарські. Поділ цей умовний, позаяк житлові споруди неолітичного населення включали в себе виробничу та господарську зони. Говорячи про споруду як про житло, передусім звертається увага на наявність у ній опалювальних пристроїв (вогнище, піч), а також на площу споруди та її долівку.

Серед усіх виявлених та досліджених об'єктів КЛСК верхів'я Дністра та Західного Бугу 13 попередньо зараховано до житлових (наземних і заглиблених).

Наземні житлові об'єкти КЛСК. Житлові споруди наземного типу відомі на таких поселеннях: Незвисько – 2 (рис. 1) [Черныш, 1962а, с. 5–85], Торське (рис. 2) [Черныш, 1962б, с. 83–86], Гончари [Пелешишин, 1984; Конопля, 2009, с. 91–118], Йосипівка I [Милян та ін., 2008, с. 231–237] (4 повністю досліджені та 1 – частково).

Наземні будівлі зафіксовані здебільшого за скупченнями рухомого матеріалу й стовповими ямами. Вони мають видовжену форму, довжиною 7–12 м та шириною 2–7 м (табл. 2). Три наземні житла орієнтовані довшою віссю вздовж лінії північ-південь, одне мало північно-східну – південно-західну орієнтацію. Основна площа усіх споруд заглиблена у материк не більше як на 0,3 м. Стіни, споруджені з дерев'яних вертикальних стовпів, переплетених лозою, обмазували глиною. Підтвердженням цього є глиняна обмазка з відбитками дерев'яних конструкцій, виявлена під час дослідження наземних споруд (Незвисько [Черныш, 1962а, с. 13], Йосипівка I [Милян та ін., 2008, с. 232]) та стовпові ямки, простежені в межах жител і вздовж його периметру (Незвисько [Черныш, 1962а, с. 13], Торське [Черныш, 1962б, с. 83–86]), а також залишки обгорілих дерев'яних балок (Гончари [Конопля, 2009, с. 92]). На пам'ятках КЛСК Західної Європи для наземних житлових споруд характерними є житла із трьома або п'ятьма повздовжніми рядами стовпів [Oross, Bánffy, 2009, р. 175–189]. Наземну будівлю з поселення Незвисько, враховуючи виявлені дві ямки від стовпів, відстань між ними, а також розміри самої споруди, можна віднести, на нашу думку, до жител із трьома повздовжніми рядами стовпів (рис. 1). У житлах, переважно у центральній частині, знаходилося вогнище, іноді вогнищ було два і більше (Незвисько). Деколи відкриті вогнища розташовані за межами споруд на невеликій відстані від них і в давнину були з ними конструктивно пов'язані. Зокрема на пам'ятці Йосипівка I відкрите вогнище знаходилося приблизно за 5 м від північно-східного краю житла, діаметр вогнищевої ями становив 0,5 м, глибина – 0,35 м, заповнення становили рештки

горілого дерева перекриті шаром фрагментів вигорілої глини, товщиною 15 см [Милян та ін., 2008, с. 231–237].

Таблиця 2

Параметри житлових об'єктів

Пам'ятка	Житло	Тип житла	Форма	Довжина м	Ширина, м	Площа, м ²	Рівень заглиблення долівки, м	Орієнта- ція
Незвисько	13	наземне	Видовжена	12	7	84		Пн.–Пд.
Торське	2	наземне	Видовжена	7,5	4	30		Пн.–Пд.
Йосипівка		наземне	Видовжена	9	2	18		
Гончари		наземне	Видовжена	7–8	3	≈ 22		
Незвисько	14	заглиблене	Неправильно- овальна	4,4	3,2	≈ 14	0,5	Пн.–Пд.
Торське	1	заглиблене	Неправильно- овальна	5	4	20	0,5	Пн.–Пд.
Більшівці, урочище Кути		заглиблене	Неправильно- овальна	6	3,5	≈ 21	0,35	Пн.–Пд.
Тадані	8	заглиблене	Видовжена	5,4	1,7– 1,9	≈ 10	0,4	Пн.–Пд.
Тадані	9	заглиблене	Наближено прямокутна	3,3	1,9	≈ 6	0,6–0,9	Пн.Сх.– Пд.Зх.
Тадані	12	заглиблене	Неправильно- овальна	7,6	2–5	≈ 27	0,7	Пн.Сх – Пд.Зх.
Вербковіце -Которув		заглиблене	Неправильно- овальна	3,8	1,9	≈ 7		Пн.Сх – Пд.Зх.

У межах будівлі, в кутах або біля вогнищ містилися господарські ями та глинобитні (або кам'яні) майданчики для розтирання зерна або приготування їжі (Йосипівка I, Незвисько). Наприклад, у Незвиську, в центральній частині житла біля вогнищ, простежено два прямокутні глиняні майданчики господарського призначення, розмірами 0,5×0,8 м і 0,5×0,9 м, які підносились над рівнем підлоги на 10–15 см. Одна з них споруджена на кам'яному фундаменті, інша – безпосередньо на землі. За припущенням К. Черниш, ці майданчики слугували для приготування їжі, замінюючи столи [Черниш, 1959, с. 73]. Тут, біля вогнищ та згаданих підвищень, виявлено фрагменти 56 посудин різного призначення. Ще один найбільший глиняний майданчик (2,2×2,2 м) розміщений у північній частині житла і складався з великих вальків глини (у середньому 15×15×8 см), викладених на дерев'яні колоди, які досить добре збереглися в обвугленому стані. На думку К. Черниш, цей майданчик використовували переважно як місце для розтирання зерна на зернотерках [Пассек, Черныш, 1963, с. 15]. На відміну від інших, вона мала трохи підвищені краї, що запобігало розсипанню борошна. Окрім цього, на ній лежали зернотерки, а біля неї на землі стояв великий широкогорлий посуд, у якому зручно було зберігати як зерно, так і борошно.

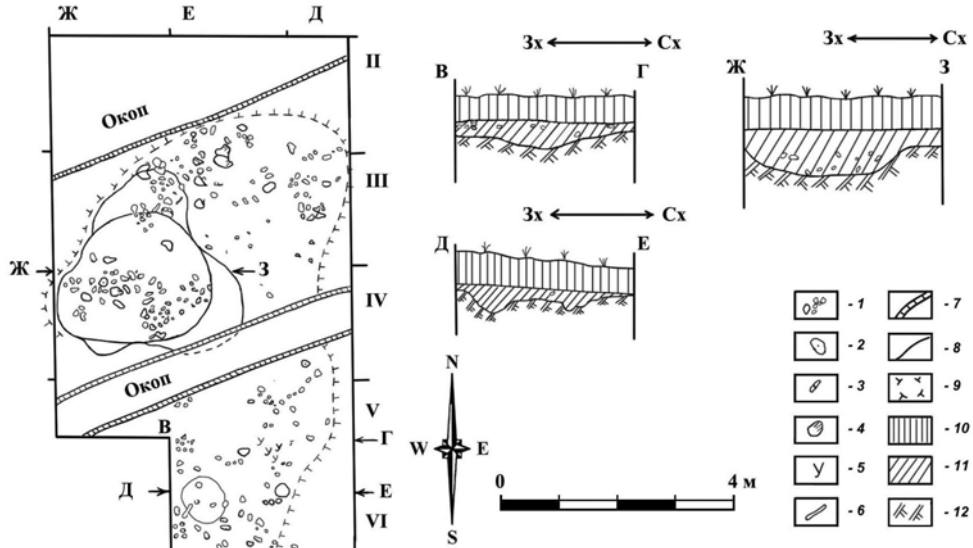

Рис. 2. Торське. План та перерізи наземного об'єкту. Дослідження 1959–1960 років (за Пассек, Черниш, 1963): 1 – фрагменти кераміки; 2 – обмазка; 3 – кремій; 4 – камінь; 5 – вугілля; 6 – кістки; 7 – межі окопів; 8 – каміння; 9 – межі скупчення артефактів; 10 – гумус; 11 – заповнення об'єкта; 12 – материк.

Об'єкти наземного типу житлового призначення відомі й на пам'ятках КЛСК Волині. Сліди двох наземних споруд зафіксовані на поселенні Рівне. Об'єкт 2, простежений за незначним заглибленням у материк (0,2–0,3 м) та чисельними артефактами, мав видовжену неправильно-овальну форму, розміром 3×10 м, орієнтований уздовж лінії північний схід–південний захід. У зв'язку зі значним пошкодженням культурного шару кротовинами, конструктивні особливості житла не простежено. У межах об'єкта виявлено два заглиблення господарського призначення різних розмірів [Пясецький, Охріменко, 1990, с. 71]. Другий наземний об'єкт (№ 3) мав видовжену форму, розмірами 10×2,6 м, орієнтований за лінією північ–південь із незначним відхиленням на схід. Він зафіксований за скупченням фрагментів неолітичного посуду, крем'яними виробами і кістками тварин. З північного боку об'єкта розчищена видовжено-овальна яма (3×0,8 м), яка заглиблювалася в материк на 0,5–1 м. Можливо, вибраною з неї глиною обмазували цю споруду [Охріменко, 2009, с. 36].

Ще чотири житлові споруди наземного типу зафіксував Г. Охріменко на пам'ятці Голишів II. Контури об'єктів читаються не чітко. Три з них орієнтовані за лінією захід–схід, один з півночі на південь. У всіх виявлених об'єктах простежено господарські ями і сліди вогнищ [Охріменко, 1985; 1997, с. 101–102; 2009, с. 39–41].

Як відомо, для пам'яток КЛСК характерні великі житла, площею до 100 м² (і більше), із так званими “будівельними ямами”, розташованими поблизу жител. У науковій літературі поширена думка, що на теренах Волині та Прикарпаття не набули поширення великі наземні будинки, які притаманні більшості центральноєвропейським пам'яткам КЛСК, це пояснюється короткою тривалістю місцевих поселень [Пелещишин, 1987, с. 101–103; Пелещишин, Конопля, 1999, с. 69]. Проте вважаємо таку думку хибною та необгрунтованою. Оскільки на досліджуваній території на сьогодні відомі житлові споруди, площа яких перевищує 10–15 м², а наземне житло з Незвиська, яке дослідила ще у 1950-х роках К. Черниш, має площу приблизно 84 м² (табл. 2). Окрім цього, останні дослідження пам'ятки Гнідава (Гнідавська Гірка, с. Рованці) на Волині, де виявлено два ровоподібні об'єкти зі слідами стовпових ямок [Златогорський, Бардецький, 2010, с. 101–114], також спростовують існуючу нині думку. Ймовірно, що ці ровоподібні об'єкти є ямами, утвореними в процесі спорудження наземних жител, сліди яких не вдалося зафіксувати. Такі схожі об'єкти ми зустрічаємо на пам'ятках Польщі (Старий Замок [Kulczycka-Leciejewiczowa, 1988, s. 137–182], Самбожець [Kulczycka-Leciejewiczowa, 2008, s. 63–69]) (рис. 3). Вони трактуються як “глинянки” або “будівельні ями”, глину з яких використовувалася для обмащення стін наземного житла, а згодом такі ями слугували для господарських потреб [Kulczycka-Leciejewiczowa, 2008, s. 66]. Більше того, ми припускаємо, що два об'єкти виявлені на пам'ятці Котоване I, про які піде мова нижче, були пов'язані із наземним житлом. Для встановлення

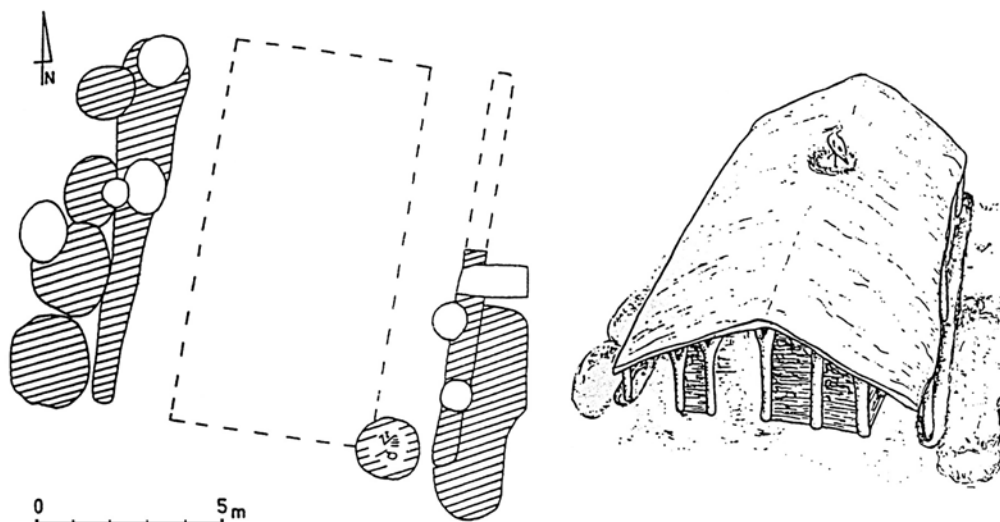

Рис. 3. Старий Замок. Реконструкція житла КЛСК [за Kulczycka-Leciejewiczowa, 1988).

62 ISSN 2078–6093. Археологічні дослідження Львівського університету. 2012. Випуск 16
 правдоподібності, чи хибності цього припущення необхідні нові ґрунтовні дослідження, як згаданих пам'яток, так й інших поселень КЛІСК регіону загалом.

Наземний об'єкт без типових “будівельних ям” відомий на поселенні Рівне [Пясецький, Охріменко, 1990, с. 71]. Ймовірно, що на інших пам'ятках верхньої течії Дністра та Західного Бугу не вдалося зафіксувати “будівельні ями” внаслідок дослідження поселень незначними площами, у чому можна переконатися, глянувши на плани розкопів Незвиська і Торського (рис. 1, 2).

Ще один доказ того, що населення КЛІСК у Подністер'ї споруджувало довгі житлові будівлі знаходимо, проаналізувавши два об'єкти господарського

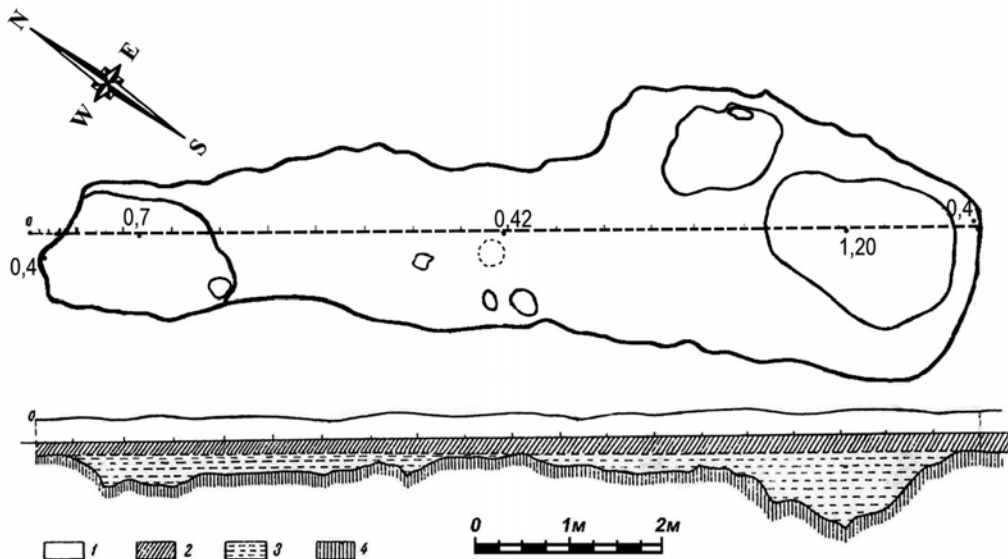

Рис. 4. Котоване I. План та переріз наземного об'єкту 1. Дослідження 1943 р. (за Сवेशніков, 1954): 1 – орний шар; 2 – шар перехідного ґрунту сірого кольору; 3 – заповнення об'єкта; 4 – материк.

призначення, які дослідив Я. Пастернак у 1943 р. на поселенні Котоване I Дрогобицького району Львівської області [Пастернак, 1948, с. 7].

Перший із них мав неправильно-видовжену форму, розміром $9,8 \times 0,7-2,8$ м і північно-західну – південно-східну орієнтацію. Його контури зафіксовані на глибині 0,4 м від сучасного рівня поверхні. Долівка споруди сягає глибини 0,42–1,20 м від рівня сучасної поверхні [Сवेशніков, 1954, с. 113]. Отже, котлован об'єкта заглиблений у материк на 0,02–0,3 м, а до рівня 1,20 м від сучасної поверхні (0,35–0,8 м у матеріку) заглиблений лише у трьох господарських ямах всередині об'єкта (рис. 4). Дві з них простежено у південно-східній частині будівлі, ще одна яма була у північно-західній частині. Ці заглиблення мали неправильно-овальну форму. Найбільше з них, діаметром – 2,12 і 1,45 м, та

максимальною глибиною – 0,62 м (від рівня долівки), розміщене біля південно-східної стінки споруди. У західній частині виявлено чотири невеликі овальні заглиблення від стовпів, діаметр яких не перевищує 30 см, а глибина – 8 см (від лінії долівки) (рис. 4). Такі ж сліди від стовпів зафіксовані і в згаданих вище ямах [Сवेशников, 1954, с. 113–114].

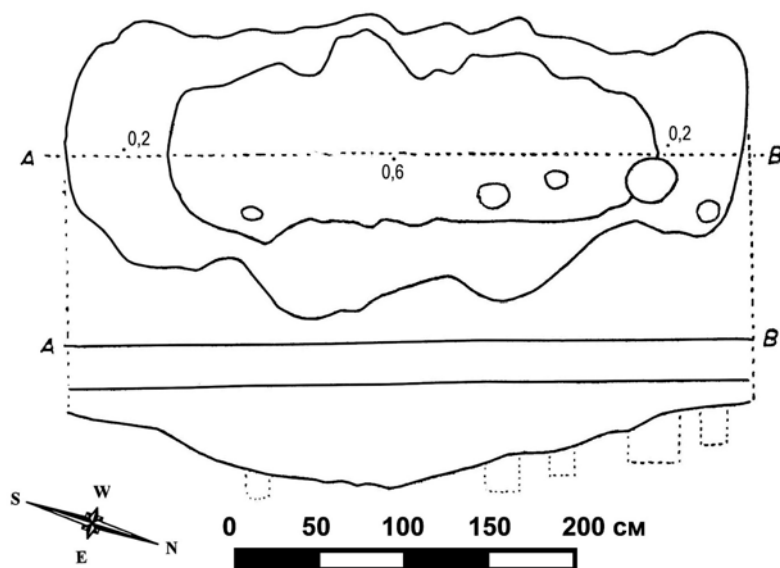

Рис. 5. Котоване I. План та переріз об'єкту 2. Дослідження 1943 р. (за Пастернак, 1948).

Другий об'єкт був розкритий на відстані 7,5 м на південний захід від описаного вище. Об'єкт мав неправильно-овальну форму та орієнтацію за лінією північний захід–південний схід. Його розміри становили 4×1,0–1,68 м; стінки котловану опущені в материк на 0,2–0,3 м. У центральній частині споруди містилося велике заглиблення, розміром приблизно 3,0×1,3 м, опущене нижче рівня долівки на 0,3–0,6 м. Дно ями нерівне. Відстань від країв споруди до заглиблення у різних місцях була неоднаковою і становила від 8 до 50 см [Сवेशников, 54, с. 114]. У межах об'єкта не зафіксовано слідів вогнища. Уздовж північно-східної стіни (на відстані 12–52 см від неї) виявлено п'ять ямок від стовпів, діаметром до 0,25 м, які розміщені приблизно по прямій лінії паралельно до довшої осі споруди (рис. 5). На думку І. Сवेशникова, це свідчить про двосхилу покрівлю споруди, причому одна її сторона була значно довшою за іншу, а лінія гребеня даху розміщена ближче до східної стінки [Сवेशников, 1954, с. 114].

Описані вище об'єкти Я. Пастернак та І. Свешніков інтерпретують як житла земляного типу. Такої ж думки дотримується і О. Ларіна, яка знаходить аналогії таких об'єктів на поселеннях КЛСК Молдови [Ларіна, 1999, с. 37].

Проте, як зазначає сам Я. Пастернак, у межах об'єктів не було виявлено жодних слідів вогнища [Пастернак, 1948, с. 7], що не дає підстав нам віднести ці об'єкти до житлових. Також, як добре помітно із планів і перерізів, об'єкти мають аморфні обриси і нерівну долівку. Тому, враховуючи вищесказане, ми вважаємо, що ці об'єкти були утворені внаслідок вибирання глини для будівельних потреб, а згодом вже були використані як господарські будівлі.

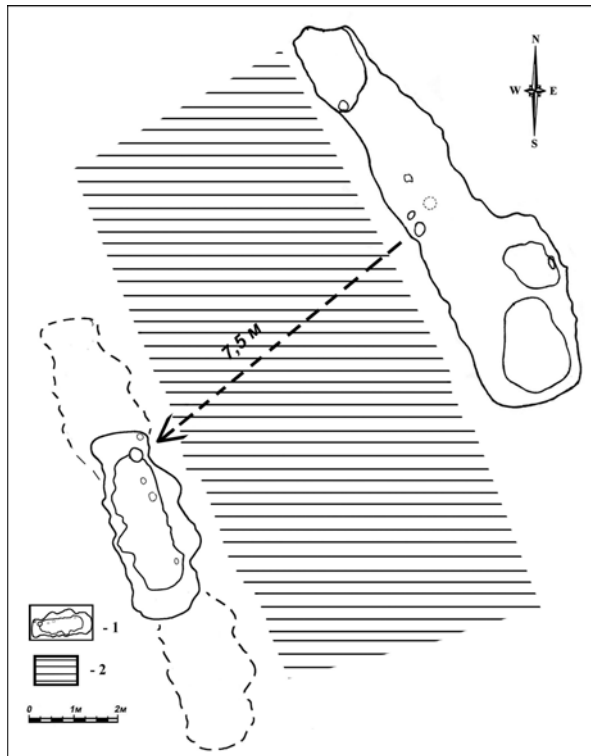

Рис. 6. Реконструкція гіпотетичної наземної споруди з поселення Котоване I: 1 – заглиблені об'єкти, досліджені Я. Пастернаком у 1942 р.; 2 – гіпотетична споруда.

Можливо, що обидва вищеописані об'єкти конструктивно поєднувалися із наземним житлом, яке розташовувалося між ними, але сліди його не вдалося простежити. Обидва об'єкти мають однакову північно-західну–південно-східну орієнтацію і другий об'єкт розміщений за 7,5 м на південний захід від першого, тобто, ці об'єкти споруджені приблизно паралельно один до одного. Ширина наземного об'єкта, розташованого між ними, могла становити 6–7 м (рис. 6).

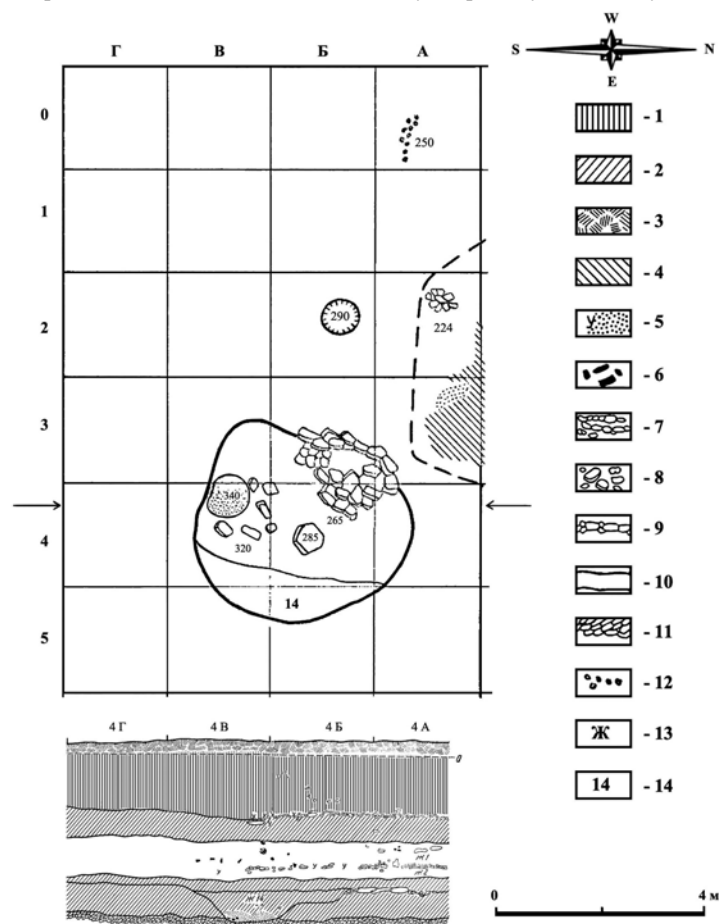

Рис. 7. Незвисько. Заглиблений об'єкт 14. Дослідження 1950-х років (за Черниш, 1962а): 1 – гумус; 2 – суглинок; 3 – дерен; 4 – обпалена глина материка; 5 – вугілля; 6 – кістки; 7 – глиняна обмазка; 8 – каміння; 9 – викид із житла 14; 10 – межі трипільського культурного шару; 11 – материковий шар (вапняк); 12 – грузила; 13, 14 – житла КЛІСК.

Аналогічні об'єкти зі слідами стовпових ям відомі на поселеннях Гнідава (урочище Гнідавська Гірка) [Златогорський, Бардецький, 2010, с. 102; 2011, с. 72–87], Старий Замок (рис. 3) [Kulczycka-Leciejewiczowa, 1988, s. 137–182]. Такий тип житлових об'єктів є характерною ознакою КЛІСК західних та центральних районів її поширення. До сьогодні вважалося, що довгі наземні споруди не є притаманними східнопериферійним пам'яткам культури. Проте критичний погляд на об'єкти з поселення Котоване I, а також результати нових досліджень пам'ятки Гнідава (урочище Гнідавська Гірка) дають нам підстави

заперечити існуючу до сьогодні думку і висловити припущення, що довгі наземні споруди були характерними і для пам'яток КЛСК Подністер'я і Волині. А відсутність слідів стовпових ямок, які є головним доказом наземної споруди, пояснюється передусім властивостями ґрунту, оскільки у темно-сірих опідзолених ґрунтах і опідзолених чорноземах, які тут поширені, важко простежити сліди стовпових ямок.

Отже, у басейні верхнього Дністра і Західного Бугу відкрито наземні житлові об'єкти, які є традиційними для КЛСК й на інших теренах її поширення.

Заглиблені житлові споруди КЛСК. Другим типом жител є заглиблені споруди. На поселеннях КЛСК досліджуваного регіону зафіксовано 8 житлових об'єктів заглибленого типу: Незвисько [Черныш, 1962а, с. 11], Торське [Черныш, 1962б, с. 83–86], Більшівці, урочище Кути [Ткачук, 2000], Блищанка, урочище Горби [Конопля, 2008, с. 196–222], Тадані (3) [Пелещишин, 1979; Пелещишин, 1991, с. 22–48], Вербковіце-Которув [Dąbrowska, Liana, 1963, s. 45–46] (див. табл. 1, 2).

Виявлений на поселенні Незвисько заглиблений об'єкт (№ 14) розміщений за 0,25 м на південний схід від вищеописаного наземного житла. Заглиблена житлова споруда неправильно-овальної форми мала невеликі розміри: довжина її з півночі на південь становила 4,4 м, ширина – 3,2 м, глибина – близько 0,5 м і лише вогнищева яма, розміщена біля південної стінки житла, сягала глибини 0,7 м від давнього горизонту (рис. 7). У шарі золи біля вогнища виявлено невелику кількість фрагментів кераміки та кісток тварин. На краю будівлі вдалося простежити викид у вигляді скупчення вапнякового каміння, викопаного під час спорудження напівземлянки [Черныш, 1959, с. 73; 1962а, с. 11].

На поселенні Торське заглиблений об'єкт (№ 1), простежений на глибині 0,4–0,5 м, мав неправильно-овальну форму, орієнтований довшою віссю за лінією північ–південь. Його розміри становили 5,0×4,0 м (рис. 8), глибина – 0,5 м від давньої поверхні (0,6–1,0 м від сучасного рівня поверхні). У центральній частині житла відзначено багато вкраплень вугілля та обмазки – у цьому місці, очевидно, було вогнище. У житлі знайдено багато фрагментів кераміки, три сланцеві тесла та декілька крем'яних відщепів і пластин [Черныш, 1962б, с. 83–86].

Ще один заглиблений житловий об'єкт КЛСК досліджений у 2000 р. на поселенні Більшівці (урочище Кути) Галицького району Івано-Франківської області. Його контури читаються на рівні 1,28 м. Це був заглиблений об'єкт видовженої форми завдовжки 6 м. Ширина центральної частини (максимальна ширина об'єкта) сягала 3,5 м [Януш, 2004, с. 158–159]. Стінки котловану заглиблені у материк на 0,3–0,35 м. Об'єкт орієнтований довшою віссю вздовж лінії південь–північ. Долівка нерівна – поступово сходишками понижувалася від

східної стінки до центрального заглиблення. Центральне заглиблення мало овальну форму, розмірами із заходу на схід 3 м, а з півдня на північ 2,4 м. Перша зверху сходинка (із заходу на схід) мала ширину 70 см (від східної стінки) і висоту 7 см (до рівня 1,67 м від сучасної поверхні), друга, відповідно 50 і 8 см (до рівня 1,75 м), третя – 30 і 10 см (до 1,85 м), четверта – 50 і 20 см (до 2,05 м). Найбільша глибина у материка сягала позначки 0,8 м.

У північно-західній частині об'єкта (ближче до центру) на глибині 1,75 м (від сучасного рівня поверхні) розташовувалося вогнище овальної форми, розмірами 0,6×0,7 м та товщиною до 3 см. У заповненні сірого кольору виявлено невеликі камінці зі слідами перебування у вогні. Вогнище знаходилося вище від рівня найбільшого заглиблення центральної ями на 31 см і вище від найнижчої сходинки на 10 см.

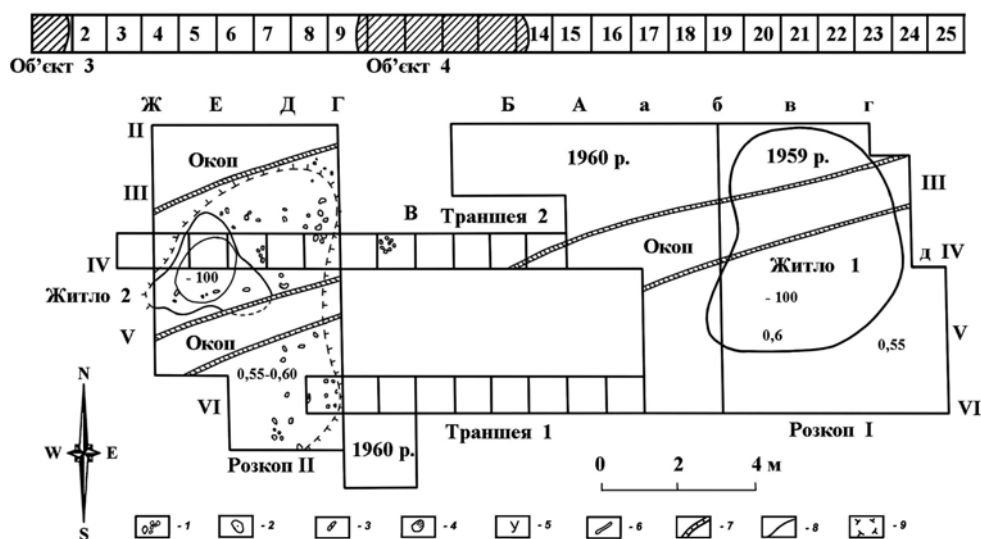

Рис. 8. Торське. Загальний план розкопок 1959–1960 років (за Черниш, 1962б): 1 – фрагменти кераміки; 2 – обмазка; 3 – кремій; 4 – камінь; 5 – вугілля; 6 – кістки; 7 – межі окопів; 8 – каміння; 9 – межі скупчення артефактів.

Південна частина об'єкта була вузькою – 1,9 м. Долівка у цьому місці фіксувалася на глибині 1,56 м. Ширина найвузьчої, північної частини, становила всього 1,4 м. У її північному кінці знаходилася овальна яма шириною 1,2 і глибиною 2,02 м. Біля ями лежав плоский камінь (пісковик?) з шліфованою верхньою стороною і заглибленням посередині [Ткачук, 2000, с. 5–6].

Отже, можна говорити, що розкрито два різночасові об'єкти, один з яких (припустимо – господарська яма) був перекритий іншим, дещо пізнішим (припустимо – житловим об'єктом заглибленого типу). У заповненні виявлених

об'єктів знайдено велику кількість фрагментів столового і кухонного посуду КЛСК, фрагменти сокир типу “шевської колодки” кістяні вироби і відходи крем'яного виробництва.

Окрім вищеописаних споруд, до заглиблених жител треба зарахувати і об'єкт, досліджений В. Коноплею у кінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст. на пам'ятці Блицанка (урочище Горби) Тернопільської області [Конопля, 2008, с. 196–222]. Ця частково збережена споруда простежена на глибині 0,65 м від сучасного рівня ґрунту, мала форму півовала розміром 2,03×1,64 м, орієнтована довгою віссю по лінії південний схід–північний захід. Котлован із прямими стінками входив у материкову основу на 1,1 м. Біля північної стінки на рівній долівці було округле у плані вогнище, діаметром 1 м, від якого залишилася лінзоподібна у перетині товща перепаленої глини, завтовшки до 5 см, яка була перекрита зверху попелом та вугіллям.

Отже, три повністю розкриті заглиблені житлові об'єкти, виявлені на поселеннях КЛСК Подністер'я, мали неправильно-овальну форму різних розмірів. Площа їх коливалася від 7 до 20 м². Стінки котловану заглиблені у материк на 0,35–0,5 м. Усі повністю розкриті житла мали північно-південну орієнтацію. У двох з них вогнища розташовані у центральній частині споруди (Торське; Більшівці, урочище Кути), а у заглибленому житлі із Незвиська вогнище було біля південної стінки. Товщина лінзи попелу вогнища Більшівського житла була незначною – 0,03 м, у зв'язку з чим можна припустити, що функціонування цього житла було короткотривалим. Незвиське житло функціонувало дещо довше, товщина вогнища тут становила 0,2 м.

У Західному Побужжі на поселенні Тадані простежено сліди 15 об'єктів КЛСК, три з яких віднесено до житлових споруд заглибленого типу. Перший такий об'єкт складався із трьох видовжених в одну лінію овальних ям приблизно однакових розмірів, але з різною глибиною. Загальна довжина споруди (об'єкт 8), орієнтованої довшою віссю за лінією північ–південь, становила 5,4 м, ширина – 1,7–1,9 м. Вхід зроблений із північно-східної сторони, де стінка була пологою, а глибина ями становила 0,4 м у материку. Далі на південний захід дно споруди поступово знижується до глибини 0,6 м у материку. У крайній південно-західній частині ями містився розвал глиняного череня у вигляді невеликого скупчення плоских шматків глиняної обмазки. У заповненні об'єкта знайдено численні знахідки КЛСК [Пелешишин, 1979, с. 4].

Приблизно за 3 м на південь від описаного об'єкта простежено заглиблену споруду (№ 9) видовженої, майже прямокутної форми, зі заокругленими кутами. Довжина споруди становила 3,3 м, ширина – 1,9 м, орієнтована довшою віссю за лінією північний схід–південний захід. Стінки котловану звужені донизу, дно нерівне. У східній частині воно опущене в материк на 0,6 м, а в західній – на 0,9 м, перехід між частинами дна має вигляд сходинки. У центрі на дні виявлено

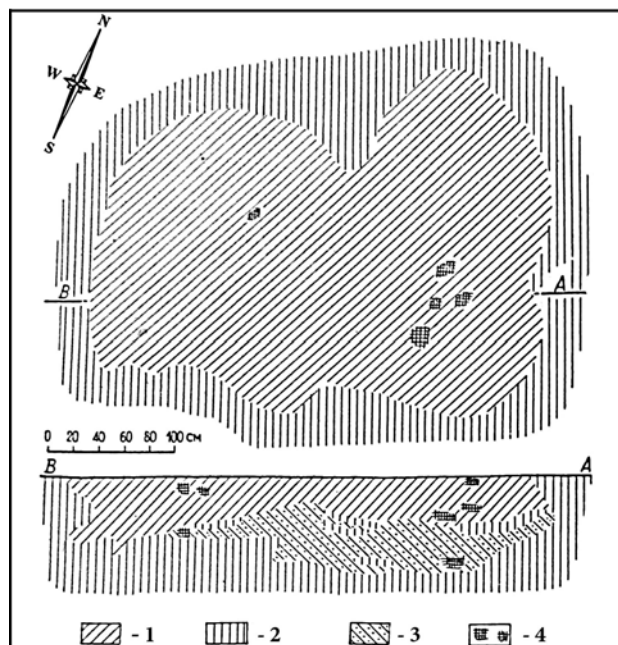

Рис. 9. Вербковіце-Которув. Заглиблений об'єкт: 1 – світло-брунатний ґрунт; 2 – материк; 3 – темно-брунатний ґрунт з вугіллям; 4 – обмазка (за Dąbrowska, Liana, 1963).

скупчення дрібних грудок глиняної обмазки та окремих вугликів – рештки зруйнованого вогнища, завтовшки 10 см [Пелещишин, 1979, с. 5].

Наступний об'єкт (№ 12) зафіксований за 8 м на південний захід від попереднього. Це споруда найбільша серед виявлених на поселенні. Її контури простежувалися на глибині 0,8–0,9 м від сучасної поверхні. Форма споруди неправильна. З північно-західної сторони її стінка дугоподібна, а з південно-східної утворює виступ з прямим кутом. Найбільша довжина заглиблення становила 7,6 м, ширина – від 2 м у північно-східній частині, до 5 м – у протилежній. Стінки котловану опущені в материк приблизно на 0,7 м, дно ями нерівне, в північно-східній частині глибина становила всього 0,4 м. Біля північно-західної стінки були рештки невеликого зруйнованого в давнину вогнища, розмірами 0,8×0,7 м, від якого залишилися шматки глиняної обмазки [Пелещишин, 1979, с. 8–9].

Отже, усі житлові споруди заглибленого типу поселення Тадані мали видовжену, близьку до овальної, форму, довшою віссю орієнтовані за лінією північний схід–південний захід та північ–південь. Площа об'єктів становила приблизно 6–10 м² і лише площа об'єкта 12 сягала приблизно 26 м². Стінки споруд опущені у материк на 0,3–0,9 м. У всіх трьох об'єктах виявлено рештки

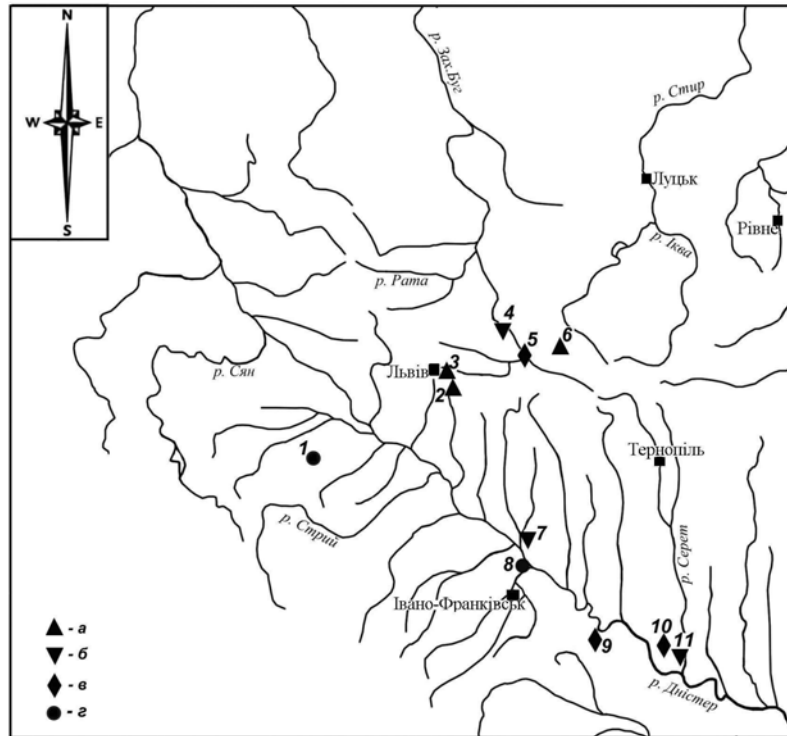

Рис. 10. Карта поширення типів житлових та господарських об'єктів на пам'ятках КЛСК: *a* – пам'ятки, на яких зафіксовано наземні житла; *б* – пам'ятки, на яких зафіксовано заглиблені житла; *в* – пам'ятки, на яких зафіксовано наземні та заглиблені житла; *г* – пам'ятки, на яких зафіксовано лише господарські об'єкти.

глиняних черенів у вигляді невеликих скупчень плоских шматків глиняної обмазки.

У басейні Західного Бугу ще один житловий об'єкт заглибленого типу зафіксований на поселенні Вербковіце-Которув під час досліджень 1959–1960 рр. Об'єкт 39 у плані мав неправильно-овальну форму, розміром 3,8×1,9 м і орієнтований за лінією північний схід–південний захід. Долівка рівна. У північній частині простежено заглиблення, яке було, очевидно пов'язане із вогнищем, оскільки у заповненні темно-брунатного кольору зафіксовані грудки обмазки та вугілля (рис. 9) [Dąbrowska, Liana, 1963, s. 45–46]. Як бачимо, цей об'єкт нагадує житлову споруду 9 з поселення Тадані.

Заглиблені житлові споруди відомі й на сусідніх територіях поширення культури лінійно-стрічкової кераміки. Зокрема, житла такого типу відкриті на таких поселеннях, як Голишів II, Гірка Полонка [Охріменко, 1989; 1997, с. 102; 2009, с. 42], Данчени I [Ларина, 1999, с. 34–37] та ін.

Отже, на поселеннях КЛСК у Верхньому Подністер'ї та Західному Побужжі досліджено 8 житлових споруд заглибленого типу (Незвисько – 1, Торське – 1, Більшівці, урочище Кути – 1, Блищанка, урочище Горби – 1, Тадані – 3, Вербковіце-Которув – 1). Усі об'єкти заглибленого типу мали неправильно-овальну видовжену форму різних розмірів (довжиною від 2 до 8 м при ширині від 1,6 до 5 м, глибина котловану становила від 0,3 до 1 м). Площа повністю досліджених споруд – від 7 м² (Торське) до 27 м² (Тадані) (табл. 2). Будівлі цього типу мали переважно північно-південну (Незвисько, Торське, Більшівці, урочище Кути) або північно-східно-південно-західну орієнтацію (Тадані; Вербковіце-Которув). А заглиблене житло, зафіксоване на пам'ятці Блищанка (урочище Горби) було північно-західно-південно-східної орієнтації, проте зауважимо, що останній об'єкт повністю не розкритий. Заглиблені житлові споруди опалювали відкритими вогнищами, які, зазвичай, були розміщені біля однієї із вужчих стін або ж у центральній частині житла. Вони мали округлу у плані форму невеликих розмірів, діаметром до 1 м, містилися у заглибленнях (вогнищевих ямах) або на глиняних майданчиках (що підтверджується наявністю в заповненні вогнища плоских шматків глиняної обмазки). Товщина вогнищ сягала у середньому 10 см. Вхід у житло був, очевидно, у протилежній від вогнища стінці.

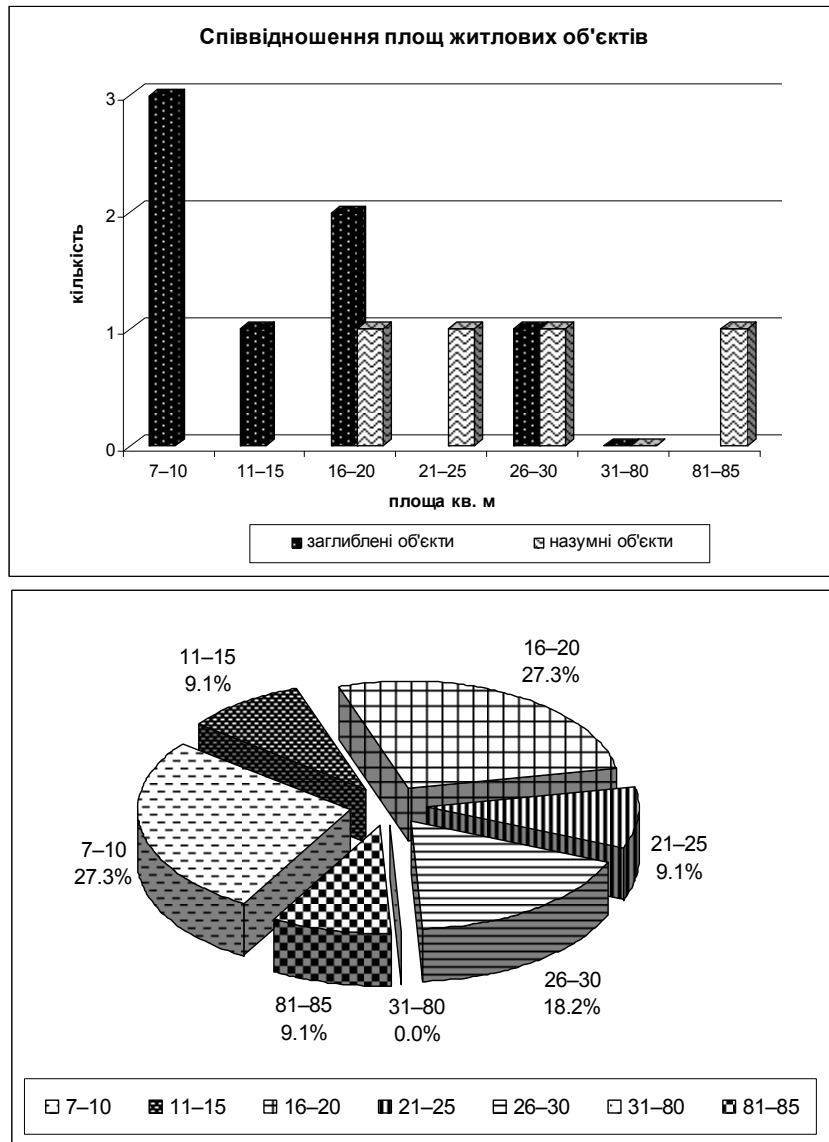
Оскільки основна площа жител такого типу заглиблена від давнього рівня поверхні в середньому на 0,5–0,7 м, ми погоджуємося із думкою О. Ларіної, що ці споруди не були повністю заглибленими, а мали наземну частину у вигляді стовпів, на які опирався дах [Ларина, 1999, с. 40]. Підтвердження цієї думки ми знаходимо на пам'ятках КЛСК Волині, де було зафіксовано сліди стовпових ям у житлах заглибленого типу.

Отже, для населення КЛСК досліджуваного регіону були притаманні житлові споруди двох типів: заглибленого та наземного. Площа заглиблених житлових об'єктів становить приблизно від 7 до 27 м², а наземних – приблизно від 18 до 84 м² (див. табл. 2, 3). Житла обох типів мають переважно північно-південну або північно-східно-південно-західну орієнтацію. При цьому, на пам'ятках Подністер'я переважає північно-південна орієнтація житлових об'єктів, а у Західному Побужжі – північно-східно-південно-західна. Наніши на карту типи об'єктів, бачимо, що, як у Подністер'ї, так і в Західному Побужжі відомі об'єкти обох типів (рис. 10). На наше переконання, заглиблені житла невеликих розмірів притаманні короткотривалим поселенням. Варто відзначити, що на деяких поселеннях трапляються як наземні, так і заглиблені житла. Зокрема, таке поєднання різних типів жител маємо на поселеннях Незвисько, Торське, Рівне. Наявність заглиблених та наземних об'єктів на одному й тому ж поселенні може свідчити про два етапи існування поселення. Початковий, коли на поселенні споруджувалися невеликі заглиблені тимчасові житла, і тільки згодом – наземні будівлі (оскільки під час спорудження великих наземних

будівель мешканцям необхідно було десь жити). Наземні споруди будували спочатку осторонь, а згодом заглиблені житла засипали і на їхньому місці споруджували наземне житло. Сліди такого навмисного засипання заглибленої споруди виявлено, зокрема, на поселенні Рівне [Пясецький, Охріменко, 1990, с. 71].

Таблиця 3

Співвідношення площі та кількості житлових споруд

Перелік археологічних об'єктів відображених у таблиці 3.

Площа (кв. м)	5–10		11–15		16–20		21–25		26–30		31–80		81–84		Разом	
	З*	Н**	З	Н	З	Н	З	Н	З	Н	З	Н	З	Н	З	Н
Пам'ятка																
Тадані	2	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	3	–
Вербковіце-Которув	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–
Гончари	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1
Йосипівка	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	1
Більшівці, урочище Кути	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–
Незвисько	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1	1
Торське	–	–	–	–	1	–	–	–	–	1	–	–	–	–	1	1
Кількість	3	–	1	–	2	1	–	1	1	1	–	–	–	1	7	4
	3		1		3		1		2		–		1		11	
Відсотки	27,3	–	9,1	–	18,2	9,1	–	9,1	9,1	9,1	–	–	–	9,1	63,7	36,4
	27,3		9,1		27,3		9,1		18,2		–		9,1		100	

Об'єкти господарського призначення. Як уже зазначалося вище, усі об'єкти КЛСК поділяються на житлові та господарські. До господарських споруд віднесено об'єкти невеликих розмірів, переважно, без вогнищ та з нерівною долівкою. На досліджуваній території виявлено 26 об'єктів господарського призначення – 6 у Подністер'ї, та 15 у басейні Західного Бугу.

У Подністер'ї господарські об'єкти відомі на поселеннях Котоване I [Пастернак, 1948, с. 7; Свешников, 1954, с. 113–114]; Більшівці (урочище Кути) [Ткачук та ін., 2006, с. 16–17; Ткачук, Кочкін, 2007, с. 5–7] та Єзупіль I (урочище Гарнізон) [Ситник, 2000, с. 252; Ленартович, 2010, с. 234–236]. У Західному Побужжі – на поселеннях Тадані [Пелешишин, 1978, с. 8; 1979, с. 2–7; 1999, с. 22–48]; Винники (урочище Лазки) [Пелешишин, 1991, с. 3; Бандрівський, 1992, с. 4–5]; Грудек Надбужний [Uzarowiczowa, 1964, s. 436–439]; Вербковіце-Которув [Dąbrowska, Liana, 1963, s. 46–55].

Об'єкти господарського призначення мали переважно видовжену або округлу форму, рідше – дугоподібну, різних розмірів – від 1–1,5 до 45 м² (табл. 4). Долівка нерівна опукла або у вигляді сходинок (Тадані; Більшівці, урочище Кути), іноді трапляються ями з рівним дном. Орієнтовані вони зазвичай аналогічно до інших споруд на поселенні. Господарські ями не мають опалювальних пристроїв, а у їх заповненні виявлено менше речових знахідок.

* З – заглиблені споруди

** Н – наземні споруди

Параметри господарських об'єктів

Пам'ятка	№ об'єкта	Форма	Довжина, м	Ширина, м	Діаметр, м	Площа, м ²	Глибина, м	Долівка
Більшівці, урочище Кути	1	округла			1,5–2	≈ 2	–	
	2	видовжена	3	2,4		≈ 7	0,9	нерівна
	3	видовжена	7,8	6,1		≈ 45	1,1	нерівна, східчаста
Котоване I	1	видовжена, аморфна	9,8	0,7–1,75		≈ 17	0,02–1,2	нерівна
	2	видовжена, аморфна	4	1–1,68		≈ 5,36	0,2–0,3	нерівна
Єзупіль I	6	округла			2,5	≈ 5	0,2–0,4	нерівна
	7	округла			1,6	≈ 2	0,2–0,4	нерівна
		округла			2,3	≈ 4	0,6	
Винники, урочище Лазки		округла			1,8	≈ 2,5	0,3–0,35	
		видовжена	1,4	0,9		≈ 1,3	–	
Грудек Надбужний	6	округла			2	≈ 3	0,8	
	7	аморфна дугоподібна	2,4	1,1–1,9		≈ 3,6	0,9–1,4	рівне
	9	аморфна	2,4	2		4,8	1,1	нерівне
Вербковіце-Которув		видовжена	1,2	0,95		1,14	0,4	нерівне
		видовжена	2,1	1,1		2,3	0,3–0,45	нерівне
Тадані	1	видовжена	2	1,7		≈ 3,4	0,3	рівне
	2	видовжена	3	1,6		≈ 4,8	0,5	
	3	дугоподібна	2,7	1,4		≈ 3,8	0,6	нерівне
	4	видовжена	4,6	1,2–1,6		≈ 6,5	0,2–0,5	нерівне
	5	видовжена	1,9	1,3		≈ 2,5	0,6	
	6	округла			0,9	≈ 0,6	0,6	
	7	видовжена	3,3	1,8		≈ 6	0,7	
	10	видовжена	4,6	2		≈ 9	0,3	
	11	видовжена	3,8	1		≈ 3,8		
	13	видовжена	4	1,8		≈ 7	1	нерівне
	14	видовжена	2,2	1		2,2		
	15	видовжена	2,2	1		2,2		

Найбільше господарських об'єктів зафіксовано на поселенні Тадані (12). Усі вони невеликих розмірів, видовжено-овальної в плані форми із звуженими донизу стінками. Вхід у них робили переважно з вузької – торцевої – сторони, а дно поступово поглиблювалося в протилежному напрямку. Ями були конструктивно зв'язані із житлами. Залишається невідомим, де вони знаходились: в межах житла чи безпосередньо біля них.

Господарські ями на поселеннях КЛСК утворилися внаслідок виробничо-побутової діяльності, тобто в результаті вибирання глини для спорудження наземних жител, вимостки череней, виготовлення посуду та інших виробів. Згодом такі ями використовували для різних господарських потреб, у першу чергу як смітникові місця, куди скидали пошкоджений посуд та знаряддя. На думку М. Пелещина, це робилося досить старанно, оскільки на площі

поселення, поза межами жител майже немає культурних залишків [Пелешишин, 1978, с. 8; 1979, с. 2–7; 1999, с. 22–48].

Отже, окрім житлових об'єктів, на поселеннях КЛСК Верхнього Подністер'я та Західного Побужжя виявлено й характерні для цієї культури господарські ями.

Об'єкти, розкриті частково. Окрім вищеописаних житлових та господарських споруд, на поселеннях КЛСК зафіксовано кілька об'єктів, які з огляду на різні обставини не були повністю розкритими, у зв'язку з чим такі об'єкти важко віднести до тієї чи іншої групи. Тому ми їх виділяємо окремо, як невизначені частково розкриті об'єкти.

Серед таких, передусім, необхідно згадати три об'єкти КЛСК, які дослідив В. Антоневич на поселенні Торське.

Оскільки згадані три об'єкти були сильно пошкоджені окопами Першої світової війни і не вдалося точно встановити їх розміри та конструктивні особливості, тому ми не можемо їх віднести до певної категорії об'єктів. Проте на підставі твердження В. Антоневича, що усі три об'єкти містили залишки зруйнованих глиняних печей, а також фрагменти посуду [Antoniewicz, 1921, s. 79–108] ми можемо зарахувати їх до житлових споруд невизначеного типу. Один з них, довжиною 1,7 м, мав овальні обриси. Глибина його становила 0,8 м. Оскільки у заповненні містилися фрагменти обпаленої глиняної вимазки, вугілля та уламки кераміки, ми не можемо однозначно стверджувати чи це був заглиблений житловий об'єкт, чи це заглиблення було пов'язане із вогнищевою ямою наземного житлового об'єкта. На дні іншого об'єкта залягала добре втрамбована обпалена глина, товщиною 0,2 м, на якій містилося багато уламків керамічного посуду. У зв'язку зі значним пошкодженням споруд, детальніше визначити їхню форму та конструкцію не вдалося.

На цьому ж поселенні у 1959–1960 рр. зафіксовано ще два об'єкти. На дні одного з них лежали великі фрагменти кераміки і добре збережені знаряддя, виготовлені зі сланцю у формі “шевського копита” [Черныш, 1962б, с. 83–86].

Ще дві споруди КЛСК частково досліджені експедицією Інституту археології Львівського університету під керівництвом П. Довганя на пам'ятці Буськ у 2007–2008 рр. [Довгань, 2008, с. 151; Конопля, Стеблій, 2009, с. 81–110]. Обидва об'єкти виявлені приблизно на одному рівні (перший – на глибині 2,48 м, другий – 2,50 м). Перший з них мав неправильно-округлу форму, стінки його були пологі та опущені в материк на 0,25 м. Досить нерівна долівка понижувалася до середини споруди. Заповнення складалося з вологих чорних гумусованих суглинків з вкрапленнями глини. В об'єкті виявлені фрагменти кераміки, кістяне знаряддя невідомого призначення у вигляді лопатки та крем'яна пластина. Друга споруда, можливо, житло, була заглиблена у материкову основу на 0,7 м. Заповнення становили дуже вологі гумусовані

76 ISSN 2078–6093. Археологічні дослідження Львівського університету. 2012. Випуск 16
суглинки з вкрапленнями материкової глини. У ньому знайдено фрагменти кераміки, кістяну голку, кістки тварин, крем'яні скребок та пластину. Речовий матеріал, на думку дослідників, пов'язаний із середнім періодом КЛСК і датований останньою чвертю V тисячоліття до н. е. [Конопля, Стеблій, 2009, с. 94].

Отже, на пам'ятках КЛСК Верхнього Подністер'я та Західного Побужжя виявлено 50 об'єктів, серед яких 13 – житлового типу. Для поселень КЛСК досліджуваного регіону характерні житла двох типів: наземні та заглиблені. Житлові споруди обох типів мали переважно видовжено-овальну форму в плані. Житла опалювали вогнищами, які були або в центрі об'єкта, або біля однієї з вузких стін. Такі об'єкти поділялися власне на житлову та виробничо-господарську частини.

Донедавна вважалося, що характерною рисою західноукраїнських пам'яток КЛСК є відсутність великих наземних жител, властивих західним пам'яткам культури. Це пояснювалося особливостями господарства, більш рухливим способом життя, а також, можливо, початком розпаду великих родинних общин на малі колективи – окремі сім'ї. Проте останні дослідження, зокрема на Волині – пам'ятка Гнідавська Гірка, а також новий погляд на попередні дослідження – поселення Незвисько і Котоване I, спростовують це твердження.

Окрім жител на поселеннях виявлено господарсько-виробничі об'єкти, переважно, видовжено-овальної або округлої форми в плані. Господарські ями не мали вогнищ і, здебільшого, призначалися для зберігання продуктів або використовувалися як смітникові ями. Житлові та господарські об'єкти об'єднували у житлово-господарські комплекси, які не піддаються реконструкції у зв'язку із недостатньою вивченістю пам'яток КЛСК досліджуваного регіону. З цієї ж причини нам не вдалося повністю відтворити планувальну структуру поселень.

Для повної реконструкції житлово-господарських комплексів зокрема, та планувальної структури поселень загалом, необхідні подальші широкомасштабні археологічні роботи на пам'ятках КЛСК Верхнього Подністер'я та Західного Побужжя.

Отже, аналізуючи вищесказане можна зробити висновок, що населення КЛСК, прийшовши на землі Прикарпаття і Волині, освоюючи територію під поселення спочатку споруджували невеликі заглиблені житла, і тільки згодом будували традиційні для цієї спільноти довгі наземні споруди з ровоподібними ямами вздовж бічних стін, які з часом використовували у господарських потребах. На досліджуваній території ми спостерігаємо існування як короткотривалих поселень із невеликими заглибленими житловими об'єктами (Тадані), так і тривалі поселення із більшими наземними спорудами (Незвисько,

Торське) та комплексом господарських прибудов, пов'язаних із ними. Наявність заглиблених та наземних об'єктів на одному й тому ж поселенні може свідчити про довший час функціонування цього поселення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бандрівський М. Звіт про результати археологічних досліджень археологічного загону № 2 Винниківської експедиції. Машинопис // Наук. архів Історико-краєзнавчого музею м. Винники. – Винники–Львів, 1992. – 26 с.
2. Довгань П. Буський археологічний комплекс: стан та перспективи дослідження // Вісник Інституту археології ЛНУ імені Івана Франка. – 2008. – Вип. 3. – С. 136–195.
3. Златогорський О., Бардецький А. Дослідження багатощарового поселення Гнідавська Гірка біля Луцька у 2009 році // MSROA. – 2010. – Т. XXXI. – С. 101–114.
4. Златогорський О., Бардецький А. Дослідження багатощарового поселення Гнідавська Гірка біля Луцька у 2010 році // Наукові записки. Рівненський обласний краєзнавчий музей. – Рівне, 2011. – Вип. IX. – Ч. II. – С. 72–87.
5. Конопля В. Багатощарова пам'ятка Гончари поблизу Львова // Наукові студії: Зб. наук. праць / Історико-краєзнавчий музей м. Винники. – Львів-Винники, 2009. – Вип. 2. – С. 91–118.
6. Конопля В. Поселення культури лінійно-стрічкової кераміки Блищанка на Сереті // Вісник Інституту археології ЛНУ імені Івана Франка. – 2008. – Вип. 3. – С. 196–222.
7. Конопля В. М., Стеблій Н. Я. Матеріали з нижніх культурно-хронологічних горизонтів північно-східної частини городища літописного Бужська // Вісник Інституту археології ЛНУ імені Івана Франка. – 2009. – Вип. 4. – С. 81–110.
8. Ларина О. В. Культура линейно-ленточной керамики Пруто-Днестровского региона // Stratum plus. – 1999. – С. 34.
9. Ленартович О. Неолітичне та енеолітичне поселення багатощарової пам'ятки Єзупіль I // МДАПВ. – 2010. – Вип. 14. – С. 224–242.
10. Милян Т. Р., Черновол Д. К., Дяченко О. В., Лисенко С. Д. Роботи Рятівної археологічної служби на поселенні Йосипівка-1 біля смт Олесько // АДУ 2006–2007 років. – К., 2008. – С. 231–237.
11. Охрименко Г. В. Раскопки в окрестностях г. Луцк // АО 1983 года. – М., 1985. – С. 337.
12. Охрименко Г. В. Дослідження поселення культури лінійно-стрічкової кераміки Голишів II // АДУ 1993 року. – К., 1997. – С. 101–103.
13. Охрименко Г. Кам'яна доба на території Північно-Західної України (XII–III тис. до н. е.). – Луцьк, 2009. – 520 с.
14. Пассек Т. С., Черныш Е. К. Памятники культуры линейно-ленточной керамики на территории СССР // САИ – М., 1963. – Вып. Б. I–II. – 71 с.
15. Пастернак Я. До проблеми поширення й хронології лінійно-стрічкової кераміки в Європі. – Авгсбург, 1948. – 19 с.

- 78 ISSN 2078–6093. Археологічні дослідження Львівського університету. 2012. Випуск 16
16. *Пелецишин М. А.* Археологічні дослідження на Волині в 1977 р. Звіт про розкопки Волинсько-Дністрянської археологічної експедиції біля с. Тадані Кам'яно-Буського р-ну Львівської обл. // Наук. архів Інституту археології НАН України. – Од. зб. 1977/65. – Львів, 1978. – 90 с. – 31 іл.
 17. *Пелецишин М. А.* Археологічні дослідження на Волині в 1978 р. Звіт про розкопки Волинсько-Дністрянської археологічної експедиції біля с. Тадані Кам'яно-Буського р-ну Львівської обл. // Наук. архів Археологічного музею ЛНУ імені Івана Франка. – Львів, 1979. – 86 с. – 31 іл.
 18. *Пелецишин М. А.* Археологічні дослідження на Волині та Поділлі в 1983 р. Звіт про розкопки та розвідки археологічної експедиції на території Львівської області. – Львів, 1984.
 19. *Пелецишин М. А.* Неолітичне поселення біля м. Винники // Археологічні дослідження Винниківського краєзнавчого музею за 1991 р. – Винники, 1991. – С. 3–14.
 20. *Пелецишин Н. А.* Племена культури лінійно-ленточної кераміки // Археология Прикарпатья, Волини и Закарпатья (каменный век). – Киев, 1987. – С. 99–109.
 21. *Пелецишин М. А.* Неолітичне поселення в с. Тадані на Західному Бугу // Львівський археологічний вісник. – 1999. – Вип. 1. – С. 22–48.
 22. *Пелецишин М., Конопля В.* Східнокарпатський регіон у первісності // Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. – Львів, 1999. – Т. 1. – С. 58–74.
 23. *Пясецький В. К., Охріменко Г. В.* Дослідження пам'яток культури лінійно-стрічкової кераміки на Волині // Археологія. – 1990. – № 4. – С. 69–82.
 24. *Свешников И. К.* Культура лінійно-ленточної кераміки на території Верхнього Подністрів'я і Західної Волини // СА. – 1954. – Вип. XX. – С. 100–130.
 25. *Ситник О.* Середній палеоліт Поділля. – Львів, 2000. – 370 с.
 26. *Гитова О. М., Кепін Д. В.* Про можливості використання етнографічних паралелей для реконструкції неолітичних жителів // Археологія. – 2002. – № 2. – С. 48.
 27. *Ткачук Т.* Науковий звіт про дослідження багатошарового поселення Більшівці, ур. Кути Галицького р-ну Івано-Франківської обл. // Наук. архів Національного заповідника “Давній Галич”. – Галич, 2000.
 28. *Ткачук Т., Кочкін І., Януш В.* Науковий звіт про археологічні дослідження багатошарового поселення Більшівці, ур. Кути Галицького р-ну, Івано-Франківської обл. у 2005 році // Наук. архів Національного заповідника “Давній Галич”. – Галич, 2006. – 94 с.
 29. *Ткачук Т., Кочкін І.* Науковий звіт про археологічні дослідження багатошарового поселення біля селища Більшівці (ур. Кути) Галицького р-ну, Івано-Франківської обл. у 2006 р. // Наук. архів Національного заповідника “Давній Галич”. – Галич, 2007. – 98 с.
 30. *Черниш К. К.* Результати дослідження нижніх шарів Незвиського поселення // МДАПВ. – 1959. – Вип. 2. – С. 73–77.

31. Черныш Е. К. К истории населения энеолитического времени в Среднем Приднестровье (По материалам многослойного поселения у с. Незвиско) // МИА. – № 102. – М., 1962а. – С. 5–85.
32. Черныш Е. К. Неолитическое поселение у с. Торское на Днестре // КСИА АН СССР. – М., 1962б. – Вып. 92. – С. 83–86.
33. Януш В. Верства культури лінійно-стрічкової кераміки на багатощаровому поселенні в урочищі “Кути” біля смт. Більшівці // Збереження та використання культурної спадщини України: проблеми та перспективи. Мат-ли міжнар. ювілейної наук. конф., Галич, 4–6 листопада 2004 р. – Галич, 2004. – С. 158–159.
34. Antoniewicz W. Z badań archeologicznych w górnym dorzeczu Dniestru // WA. – 1921. – Т. VI. – S. 79–108.
35. Dąbrowska T., Liana T. Sprawozdanie z prac wykopaliskowych w Werbkowicach-Kotorowie, pow. Hrubieszów w 1960 r. // WA. – Т. XXIX (1). – 1963. – S. 44–58.
36. Kulczycka-Leciejewiczowa A. Erste Gemeinschaften der Linienbandkeramikultur auf polnischem Boden // Zeitschrift für Archäologie. – Vol. 23. – 1988. – S. 137–182.
37. Kulczycka-Leciejewiczowa A. Samborzec. Studium przemian kultury ceramiki wstęgowej rytej. – Wrocław, 2008. – 271 s.
38. Oross K., Bánffy E. Three successive waves of Neolithisation: LBK development in Transdanubia // Documenta Praehistorica. – XXXVI (2009). – S. 175–189.
39. Uzarowiczowa A. Wyniki badań we wsi Gródek Nadbużny, pow. Hrubieszów, w 1961 roku // WA. – 1964. – Т. XXX (3/4). – S. 429–460.

Стаття: надійшла до редакції 10.08.2012
прийнята до друку 10.09.2012

THE HOUSING AND HOUSEHOLD OBJECTS OF LINEAR BAND POTTERY CULTURE OF UPPER DNISTER AND WESTERN BUH AREA

Olena LENARTOVYCH

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, 79000, Ukraine,
e-mail: lenartowycz@gmail.com*

The housing and household objects of Linear Band Pottery culture of Upper Dnister and Western Buh area are analyzed in the article. Their options, orientation, design features are reviewed. The functioning of sub-ground and ground dwelling is traced.

Keywords: Neolithic Revolution, early farmers, Linear Band Pottery culture, objects, housing and household building, the VI – IV millennium B. C.

**ЖИЛИЩНО-ХОЗЯЙСТВЕННЫЕ ОБЪЕКТЫ
КУЛЬТУРЫ ЛИНЕЙНО-ЛЕНТОЧНОЙ КЕРАМИКИ
ВЕРХНЕГО ПОДНЕСТРОВЬЯ И ЗАПАДНОГО ПОБУЖЬЯ**

Елена ЛЕНАРТОВИЧ

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

ул. Университетская, 1, Львов, 79000, Украина

e-mail: lenartowycz@gmail.com

Проанализированы жилищно-хозяйственные объекты культуры линейно-ленточной керамики Верхнего Поднестровья и Западного Побужья. Рассмотрены их параметры, ориентация, особенности конструкции. Прослежено функционирование углубленных и наземных жилищных объектов.

Ключевые слова: неолитическая революция, ранние земледельцы, культура линейно-ленточной керамики, объекты, жилище, хозяйственные сооружения, VI–IV тысячелетия до н. э.